

VALTION TYÖLÄISET NYKYKAPITALISMISSA

Harri Melin

Hallintotieteissä on perinteisesti tutkittu sängen paljon virkamiehiä, virkamiesten asemaan ja toimintaan liittyviä seikkoja (Luoma 1962; Talkkari 1971 ja 1979 jne.). Kansainvälisesti tutkimustraditiot juontavat juurensa aina vuosisadan alkuun ja klassiseen sosiologiaan. Sosiologiassa on viime vuosien aikana keskusteltu paljon *valtion työläisistä*. Käsite laajentaa tutkimusalueen kattamaan virkamiesten lisäksi kaikki ne palkkatyöläiset, jotka ovat julkisen sektorin palveluksessa. Käsite sisältää valtion, kuntien ja kuntainliittojen palveluksessa olevat sekä valtion ja kuntien liikelaitosten palveluksessa olevat työntekijät. Sen sijaan valtion yhtiöiden työntekijät rajautuvat käsittelyn ulkopuolelle.

Valtion työläisten analyysi liittyy läheisesti kahteen tärkeään sosiologiseen tutkimusalueeseen. Yhtäältä keskustelu valtion agenteista on osa porvarillisen valtion luonteen ja toimintatavan tutkimusta. Toisaalta valtion työläiset ovat osa porvarillisen yhteiskunnan sosiaalirakennetta ja kuuluvat luokkatutkimuksen ongelmanasetteluihin.

Tässä artikkelissa käsitellään valtion työläisten paikkaa nykykapitalismin luokkasuhteissa. Marxilaisen luokkarakennetutkimuksen piirissä on useita teoreettisesti toisistaan poikkeavia kantoja, jotka koskevat valtion työläisten paikkaa luokkasuhteissa. Käsittelen seuraavassa lyhyesti Saksan liittotasavallassa toimivien tutkimusryhmien IMSF ja PKA, ranskalaisen Nicos Poulantzasin, hollantilaisen Guglielmo Carchedin, länsi-saksalaisen Gerhard Armanskin ja amerikkalaisen Erik Wrightin näkemyksiä valtion työläisten luokkamääräytymisestä. Kaikki edellä mainitut teoreettiset kannat ovat osa sosiologian piirissä käytyä keskustelua valtion työläisistä. Olen tietoisesti rajannut varsinaisen hallinnontutkimuksen piirissä käydyn keskustelun tarkastelun ulkopuolelle, koska pyrin pitämään varsinaisen *luokkatutkimuksen* puitteissa. Valtion työläisiä on käsitelty paljon myös Tanskassa viime vuosina käydyssä sosiologisessa keskustelussa. Siellä analyysi on liittynyt yhtäältä keskikerrosten asemasta ja tietoisuudesta käytyyn keskusteluun (Andersen

1979; Bislev 1981). Toisaalta valtion työläisiä on käsitelty pohdittaessa sosialidemokratian ja reformismin ongelmia (Kontext 36/37).

Artikkelissa esitettävät empiiriset analyysit perustuvat Vertailevan luokkarakenne- ja luokkatietoisuustutkimuksen Suomen aineistoihin. Vertaileva luokkarakenne- ja luokkatietoisuustutkimus on¹ Erik. O. Wrightin¹ johtama kansainvälinen tutkimushanke, jossa on mukana kahdeksan maata. Projektin tavoitteena on Wrightin luokkateoreettiseen ajatteluun perustuen verrata eräiden kehittyneiden kapitalististen maiden luokkarakennetta ja luokkatietoisuuden eroja (projektista tarkemmin Wright 1982). Suomen projektin empiirinen aineisto muodostuu 1 435 henkilöhaastattelusta. Näistä valtion työläisiä on 290, joista naisia 172 (59 %). Vertailevan luokkarakenne- ja luokkatietoisuustutkimuksen ensimmäisiä tuloksia on raportoitu Sosiologia lehden numerossa 3/1982 (Blom 1982b).¹ Myös tässä artikkelissa esitettävät valtion työläisiä koskevat tutkimustulokset ovat jossain määrin alustavia ja analyseja tullaan jatkamaan.

1. TEOREETTINEN KATSAUS

IMSF

¹ IMSF:n¹ analyysin lähtökohtana on käsitys, että pikkuporvaristo, johon myös valtion työläiset alunperin ovat kuuluneet on lisääntyneen proletarisoitumisen myötä eriytynyt ja hajonnut.¹ Pikkuporvaristo ei enää muodosta luokkaa, vaan keski- ja välikerrostumia (IMSF 1975, 153–154). Lisäksi osia näistä välikerrostumista voidaan lukea kuuluviksi työväenluokkaan.² Valtion työläisistä tällaisia kerrostumia ovat mm. alimmat ryhmät valtion toimihenkilöistä ja virkamiehistä.

Työväenluokan ja porvariston väliin sijoittuviin *palkkatyötä tekeviin keski-kerroksiin* IMSF sijoittaa ne valtion työläiset, jotka tekevät johto- ja valvontatyötä sekä valtion repressioapparaatin työläiset. Näiden ryhmien työ on palkkatyötä, mutta heidän asemansa työn yhteiskunnallisessa organisaatiossa suo heille erikoisaseman työväenluokkaan verrattuna. Tästä seuraa perinteelliseen pikkuporvaristoon verrattavissa oleva objektiivinen asema ja siihen perustuva ristiriitainen intressiasema perusluokkiin nähden (IMSF 1975, 149).

Palkansaajakeskikerroksille on tyypillistä niiden nopea määrällinen kasvu ja voimakas sisäinen eriytyminen. Alemmat ryhmät tekevät pitkälle ositettua työtä (Detailarbeit), ja niiden asema lähestyy työväenluokan asemaa työtilanteen, kvalifikaatioiden ja tulojen suhteen. Näissä ryhmissä myös yhä useamman sosiaalinen lähtöasema on työväenluokassa. Tällaisia ryhmiä ovat esim.

valtionyritysten ja liikelaitosten työntekijät ja suorittavissa tehtävissä toimivat toimihenkilöt ja virkamiehet etenkin julkisissa palveluissa.

Porvarillinen valtio pyrkii lujittamaan palkkatyötä tekevien keskikerrosten erikoisasemaa, mutta samalla sen täytyy toisaalla vähentää näiden ryhmien materiaalisia etuja. Valtionmonopolistisen kapitalismin tärkeinä tukijoina nämä ryhmät joutuvat kasvavan riistopaineen ja lisääntyvän elämisen epävarmuuden alaisiksi. Tällaiset tendenssit puolestaan johtavat »useissa ryhmissä, vaikkakin ristiriitaiseen ja horjuvaan, intressien lähestymiseen työväenluokkaa kohti» (IMSF 1975, 142).

Projekt Klassenanalyse

Projekt Klassenanalyse valtion työläisten analyysi poikkeaa olennaisesti IMSF:n vastaavasta.³ Lähtökohtana PKA:lla on yhteiskunnallisen arvon tuotanto ja jako (Bischoff (ed.) 1976, 48–50). Tarkastelun keskiössä on pääoman palkkatyöläisten erottelu (sekä tuottavat että tuottamattomat) muista palkkatyöläisistä. Valtion palkkatyöläiset sijoitetaan keskikerroksiin; niin sanottuihin »kolmansiin henkilönimikkeisiin» (Die Dritten Personenrubriken).⁴ Nämä ryhmät saavat palkkansa yhteiskunnallisesta revenuusta. He ovat palkkatyöläisiä ja erottuvat näin pikkuporvaristosta. Valtion työläiset muodostavat määrällisesti tärkeän osan tuottamattomista työläisistä.

Tutkimus osoittaa, »että heidän (keskikerrosten, HM) asema palkkatyöläisinä asettaa heidät työ- ja elinolosuhteisiin, jotka muistuttavat olennaisilta piirteiltään tuottavan työläisen olosuhteita. Toisaalta kuitenkin nämä työläiset eivät vaihda työvoimaansa pääomaa vastaan, vaan uusintavat itsensä voitosta ja palkasta johdetuilla tuloilla. He eivät siis toimi pääoman tuotanto- ja uusintamisprosessissa. Tämä epäilemättä tärkeä ero tuottaviin työläisiin nähden jo aiheuttaa sen, että heidät on käsitettävä taloudellisesti aivan eri tavoin määritellyiksi kerroksiksi keskiluokkakäsitteen alle» (PKA 1972, 274). Nykykapitalismissa nämä keskikerrokset ovat kuitenkin niin heterogeenisiä, että niitä ei voida käsittää yhtenäiseksi kolmanneksi luokaksi. Yhteistä heille on se, että he ovat varsinaisen pääomasuhteen ulkopuolella, ja tämä pätee sekä pikkuporvaristoon että johdetuista tuloista maksettuihin palkkatyöläisiin.

PKA:n analyysi pyrkii osoittamaan paitsi valtion työläisten paikan luokkasuhteissa, myös heidän sisäisen eriytymisensä valtion eri funktioiden mukaan. PKA erottelee valtion funktiot, joiden (1) alkuperä on työn kapitalisessa muodossa, (2) joiden alkuperä on sekä työn kapitalistisessa muodossa että työn yhteiskunnallisessa luonteessa ja (3) joiden alkuperä on työn yhteiskunnallisessa luonteessa yleensä.

Ryhmään (1) kuuluvat esim. valtion yleinen hallinto, valtion ns. väkivalta-koneistot ja pääoman kiertoon liittyvät valtion tehtävät. Ryhmään (2) kuuluu esim. terveydenhuolto, sosiaaliturva ja koulutus. Ryhmään (3) kuuluvat valtion talousyritykset ja kunnalliset yhteisöpalvelut. Saksan liittotasavallassa, jota PKA:n analyysit käsittelevät, oli vuonna 1970 noin 4 milj. valtion työläisiä ja nämä olivat jakautuneet eri ryhmiin seuraavasti (1) 32 %, (2) 34 % ja (3) 34 % (Bischoff 1976, 112).

Valtion työläisten tietoisuutta määrittää PKA:n mukaan samat tekijät kuin muidenkin palkkatyöläisten, mutta erityistä heille on yleisen intressin kantaminen ja toteuttaminen. Valtion työläiset eivät koe tuotannollista repressiota ja taloudellisten kriisien aiheuttamaa epävarmuutta samalla tavoin kuin muut palkkatyöläiset. Koska valtion työläiset elävät johdetuista tuloista he ovat vastakkaisessa asemassa sekä pääoman että työväenluokan intresseihin nähden.⁵

PKA:n valtion funktioiden ja valtion työläisten sisäisen eriytymisen analyysi on käyttökelpoinen tapa kuvata porvarillisen valtion toimintaa. Sen ongelmana on, että se on liian mekaaninen ja staattinen (eri valtiofunktiot toteutuvat aina rinnakkaisesti ja ristikkäisesti). Lisäksi valtion työläisissä on ryhmiä, jotka voidaan perustellusti laskea kuuluvaksi porvaristoon ja työväenluokkaan. Kaikkien valtion työläisten lukeminen yhteiskunnan perusluokkien välissä oleviin keskikerrokseen on PKA:lla heidän omista lähtökohdistaan katsoen teoreettisesti perusteltua, mutta samalla se on todellista ongelmaa yksinkertaistava ratkaisu.

Nicos Poulantzas,

Nicos Poulantzasin luokkateoreettisen ajattelun lähtökohtana on erottaa taloudellinen, rakenteellinen ja suhdanteellinen (poliittis-ideologinen) luokkamäärittely, joita yhdessä käytetään luokka-analyttisinä kriteereinä. Taloudellisessa luokkamäärittelyssä Poulantzas lähtee siitä, että tuottava palkkatyö määrittää työväenluokan. Porvaristoon Poulantzas lukee yrittäjät, joilla on enemmän kuin yksi alainen sekä johtavassa asemassa olevat palkkatyöläiset. Näiden perusluokkien rinnalla on olemassa perinteinen pikkuporvaristo ja »uusi pikkuporvaristo».

Valtion työläiset sijoittuvat asemansa ja kantamiensa funktioiden mukaan joko porvaristoon tai uuteen pikkuporvaristoon. Porvaristoon sijoittuu valtioapparaatin johto, eli sellaiset valtion työläiset, jotka luovat sisällön valtion roolille yhteiskunnallisen työnjaon uusintamisessa, ja erityisesti poliittisen ja ideologisen herruuden uusintamisessa (Poulantzas 1975, 188). Muut valtion työläiset sijoittuvat uuteen pikkuporvaristoon.

Uutta pikkuporvaristoa määrittää Poulantzasin mukaan ennen kaikkea poliittis-ideologiset kriteerit. Keskeisiä määreitä uudelle pikkuporvaristolle on, että se tekee palkkatyötä, omaa vahvoja reformistisia illuusioita, asennoituu antiautoritäärisesti, uskoo sosiaaliseen kohoamiseen ja on pikkuporvarillisesti individualistista (Poulantzas 1975, 290–292).

Sisäisesti uusi pikkuporvaristo on jakautunut kolmeen fraktioon: (1) objektiivisesti proletarisoitunut fraktio, (2) uuden pikkuporvariston välikerrokset ja (3) insinöörit ja teknikot (toimivat tuottavassa työssä). Valtion työläisistä ensimmäiseen fraktioon kuuluvat esim. alimmissa tehtävissä toimivat toimihenkilöt ja virkamiehet. Tämä fraktio on asemaltaan lähinnä työväenluokkaa. Se on lähinnä ruumiillista työtä, eikä siihen liity urakohoamisen mahdollisuuksia. On myös huomattavaa, että fraktio on naisvaltainen. Toiseen fraktioon kuuluu varsinainen valtion byrokraattinen sektori. Tämän fraktion työ on luonteeltaan »henkisempää» kuin edellisen fraktion. Siihen liittyy mahdollisuus urakohoamiseen. Fraktion sisällä ei ole syitä tehdä erottelua yksityisen ja julkisen sektorin välillä.

Erytystä huomiota tulee Poulantzasin mukaan kiinnittää niihin poliittis-ideologisiin tekijöihin joita valtion työläisiin liittyy. He ovat osa porvarillista valtioapparaattia, ja osaltaan toteuttavat porvariston ideologista herruusfunktiota. Lisäksi he muovaavat valtioapparaatin sisäistä ideologiaa (Poulantzas 1975, 325). Viime vuosina valtion työläisten asema on lähentynyt pääoman palkkatyöläisten asemaa niin palkan kuin muidenkin työolosuhteiden osalta.

Poulantzasin valtion työläisten analyysin ongelma on sama kuin hänen luokka-analyysinsä ongelma. Poulantzas yhdistää eri tasoisia määrittelykriteereitä (taloudelliset ja poliittis-ideologiset) analyysiin. Näin päädytään historiallisten ilmiöiden yleistämisen tasolle. Poulantzas ei erittele valtion palkkatyön muotoa ja sisältöä lainkaan, ei selitetä mikä merkitys palkkatyöllä valtion työläisille on.

Guglielmo Carchedi

¹ Guglielmo Carchedilla valtion työläisten analyysi on osa uuden keskiluokan taloudellista identifiointia.⁶ Yhteiskunnan perusluokkia, työväenluokkaa ja porvaristoa määrittää Carchedin mukaan olennaisesti kollektiivisen työläisen ja globaalin pääoman funktiot.⁷ Perusluokkien välissä oleva uusi keskiluokka kantaa sekä globaalin pääoman että kollektiivisen työläisen funktiota. Uuden keskiluokan tulot muodostuvat näin sekä revenuesta että palkasta. Kapitalismin kehityksen myötä uusi keskiluokka proletarisoituu. Tämä merkitsee kollektiivisen työläisen funktioiden lisääntymistä ja globaalin pääoman

funktioiden vähentymistä uuteen keskiluokkaan kuuluvien työprosessissa (Carchedi 1975, 100–101).

Valtion työläisten analyysin lähtökohtana tulee Carchedin mukaan olla valtion toiminnan analyysi. Siitä tulee edetä valtion toiminnassa vallitsevien tuotantosuhteiden analyysiin. Näiden tietojen perusteella voidaan paikantaa valtion työläisten asema. Carchedi jakaa valtion toiminnan kahteen osaan: (1) kapitalistiset valtion toiminnot ja (2) ei kapitalistiset valtion toiminnot. Tällainen erottelu on tarpeen, jotta valtion työläisten analyysiä voidaan täsmentää. On kyettävä erottamaan osallistuvatko he kapitalistiseen vai ei-kapitalistiseen valtiotoimintaan.

Carchedi erottelee myös abstraktiotason, jolla analyysin tulee tapahtua. Hänen mukaansa valtion työläisiä ei voi analysoida pelkän kapitalistisen tuotannon tasolla, koska siinä ilmenee vain kaksi luokkaa. Se ei voi myöskään olla sosio-ekonomisen systeemin taso, koska luokat on määriteltävä suhteessa tuotantoon. Konkreettisessa analyysissä on liikuttavakin konkreettisen yhteiskunnan tasolla (Carchedi 1975, 104).

Kapitalistisiin valtion toimintoihin (CSA, HM) Carchedi lukee sen valtiollisen toiminnan, jossa rahaa kulutetaan tarkoituksena sen lisääminen. Lisäarvon tuotantoon tähtäävällä valtion toiminnalla ei ole eroa yksityiseen lisäarvon tuotantoon. Molemmat pyrkivät samalla tavalla pääoman kasaamiseen.

Ei-kapitalistisiin valtion toimintoihin (non-CSA, HM) kuuluvat ne valtion toiminnot, joissa rahaa kulutetaan tavoitteena tarpeiden tyydyttäminen. Tässä valtion toiminta ei ole lisäarvon tuottamista, eikä tuotantoa lisäarvoa varten. On kuitenkin muistettava, että myös non-CSA on alistettu vallitsevalle kapitalistiselle tuotantoprosessille. Tämä merkitsee, että työhön liittyy lisätyön anastaminen samalla tavalla kuin pääoman työläisillekin. Carchedin mukaan non-CSA voidaan monessa suhteessa rinnastaa tuottamattomaan kapitalistiseen tuotantoon. Oleellisena erona niiden välillä on kuitenkin nähtävä, että tuottamattomassa kapitalistisessa tuotannossa lisätyön anastus dominoi varsinaista työprosessia, mutta non-CSA:ssa ei.

Valtion työläisten luokka-asema siis määräytyy yhtäältä sen mukaan millaiseen valtiolliseen toimintaan he osallistuvat, ja toisaalta sen mukaan kantavatko he globaalin pääoman vai kollektiivisen työläisen funktioita. Valtio työllistää tuotannon agentteja, jotka osallistuvat tuottavaan kapitalistiseen ja tuottamattomaan kapitalistiseen tuotantoprosessiin sekä ei-kapitalistiseen toimintaan. Näin valtion työläiset kuuluvat porvaristoon, työväenluokkaan tai uuteen keskiluokkaan sen mukaan millaiseen toimintaan he osallistuvat. Näin kuka hyvänsä valtion työläinen on objektiivisesti osa työväenluokkaa, jos hän: (1) ei omista tuotantovälineitä, (2) häneltä riistetään lisätyötä, (3) kantaa kollektiivisen työläisen funktiota ja (4) saa palkkaa (Carchedi 1975, 111–112).

Carchedin analyysin ongelmana on, että siinä valtion repressiiviset tehtävät sijoitetaan suoraan CSA:han. Se on osittain virheellisesti tehty, koska myös hallintoapparaattiin liittyy funktioita, jotka Carchedin termein ovat ei-kapitalistisia valtiotoimintoja. Samoin yleisten materiaalisten tuotannon-ehdojen tuottaminen sijoittuu CSA:han, vaikka samalla tuotetaan palveluja yksityisille kansalaisille. Valtion työläisten erityisiä tietoisuusmuotoja Carchedi ei kehittele. Hänen mukaansa heidän tietoisuuttaan muokkaavat samat tekijät kuin pääoman palkkatyöläisilläkin, ja erityiset ristiriitaiset intressit liittyvät vain niihin valtion työläisiin, jotka lukeutuvat uuteen keskiluokkaan.

Gerhard Armanski.

Gerhard Armanskin tunnettu Artikkeli Valtion palkkatyöläiset kapitalismissa (Staatliche Lohnarbeiter im Kapitalismus, PROKLA 4/1974, 1–16) on ilmestynyt ajankohtana, jolloin Saksan liittotasavallassa käytiin vilkasta keskustelua kapitalismin luokkasuhteista. Tärkeä sija tässä keskustelussa oli kysymyksellä keskiluokasta, sen koostumuksesta, asemasta ja tietoisuudesta.

Armanskin lähtökohtana on käsitys, että kapitalismin nykytilanteessa työväenluokka ei yksin pysty kukistamaan porvariston herruutta, vaan tarvitsee avukseen liittolaisia. Liittolaisina ei enää tule kysymykseen perinteinen pikkuporvaristo, koska se on jatkuvasti pienentynyt ja sen merkitys yhteiskunnallisena voimana on vähäinen. Uudessa tilanteessa työväenluokan on etsittävä liittolaisensa toisista palkkatyöläisistä. Artikkelissaan Armanski pyrkii analysoimaan »yhtäläisyyksiä ja eroja valtion palkkatyöläisten ja työväenluokan välillä, jotta päästäisiin lähemmäs liittoutumisen perusteita ja taktiikkaa.» (Armanski 1974, 1).

Armanskin mukaan luokka-analyysin lähtökohtana tulee olla tuotannon spesifi kapitalistinen muoto, joka synnyttää erilaisia palkkatyön muotoja. Kapitalismissa ovat vastakkain työläisten luokka joka voi elää vain jos lisää pääomaa, ja kapitalistien luokka joka edustaa pääomaa. »Työväenluokka pääoman vastapuolena on myös historiallisen tehtävän kantaja pääomasuhteiden kumoamisessa. Johdetuista tuloista palkkansa saavina ja pääoman uusintamisprosessiin osallistumattomina valtion palkkatyöläiset eivät siten voi olla mikään osa työväenluokkaa.» (Armanski 1974, 4).

Perustana valtion työläisten luokkamäärityksessä on, että he työskentelevät palkkamuodossa valtion agentteina ja että heille maksetaan johdetuista tuloista. Asema pääomasuhteen rinnalla ja ulkopuolella sekä palkan erityinen lähde kuvaavat valtion palkkatyöläisten objektiivista asemaa työväenluokan ja porvariston välissä. Heitä voidaan sen takia kutsua *palkkatyöitä tekeväksi*

keskiluokaksi. (Armanski 1974, 12). Samaan luokkaan sijoittuvat myös muut tuottamattomat, johdetuista tuloista maksetut palkkatyöläiset. Näitä ovat esim. ammattiliittojen ja puolueiden palkatut työntekijät.

Valtion sisäinen ristiriitaisuus (kaikki muodollisesti tasa-arvoisia – takaa porvariston luokkaherruuden) heijastuu myös valtion palkkatyöhön. Valtion työläiset eivät vaikuta vain yhteiskunnan reproduktioon vaan myös kapitalistisen luokkayhteiskunnan uusintamiseen. He eivät välitä vain kvalifikaatioita ja terveyttä vaan myös hallitsevan luokan ideologiaa ja repressiota. Valtion palkkatyöläiset realisoivat siten toimintansa sisällöllä valtion funktioita. Valtion työläisille valtio näyttäytyy »työnantajana» ja yhteiskunnalle rinnakkaisena instituutiona, työnantajana ei nähdä yhteiskuntaluokkia. Tämän johdosta valtion palkkatyöntekijä siirtää illuusion valtiosta myös itseensä, illuusion yhteisen hyvän suojelijana ja palvelijana. Siksi on tärkeää huomata, että valtion työläisille valtio ei näyttäyty porvarillisen yhteiskunnan ilmauksena ja sen rajoissa pysyvänä vaan aktiivina voimana yhteiskunnan rinnalla. (Armanski 1974, 14–15).

Niille, joiden reventusta valtio ylläpidetään, valtio on paitsi konkreettishyödyllinen, myös vähennys voitoista tai palkoista. Ennen muuta kapitalistit, pääoman akkumulaation kulusta riippuen, painostavat valtiota säästämään kustannuksissaan. Myös työväenluokka esittää omia vaatimuksia valtion toimintaan nähden. Nämä tekijät lisäävät yhteiskunnan perusluokkien välitynyttä painetta valtion työläisiin nähden. Tämä voi johtaa murtumiin sellaisten valtion työläisten tietoisuudessa, jotka samaistuvat työnsä sisältöön, mutta varojen niukkuuden vuoksi eivät voi saavuttaa työn päämääriä (sosiaalityö jne.). Valtion palkkatyöläisten massoille valtion taloudellisen pelivaran kaventuminen ilmenee palkkapaineina, työtahdin kiristymisenä, etujen yleisenä vähentymisenä jne. Heidän elämäntilanteensa lähestyy muiden palkkatyöläisten tilannetta. Näille yleisille tendensseille on olemassa myös vastakkaisia. Niissä valtio lahjonnan ja taloudellis-poliittisen painostuksen avulla pitää henkilökuntansa hallinnassa. Lisäksi korkeimmissa viroissa on usein porvariston johtavia edustajia, joita palkkatyön lait eivät määrää.

Armanski päättää esityksensä vaatimukseen konkreettishistoriallisesta analyysistä. Sen tulee selvittää, »mitkä valtion funktiot milloin ja missä määrin realisoituvat. Analyysistä on myös näytävä, että valtion palkkatyöläisten eri osastot kohtaavat eri tavoin porvarillisen yhteiskunnan taloudelliset ja poliittiset liikkeet. Olisi myös huomioitava perittyjen ideologisten toimintamuotojen kansallinen merkitys, olisi myös tarkemmin eriteltävä työalueita ja hierarkia-asemia». (Armanski 1974, 16).

Armanskin esityksessä on tärkeitä näkökohtia, mutta myös eräitä ongelmia. Armanski painottaa aivan oikein johdettujen tulojen merkitystä ana-

lyyssissä, mutta samalla hän ylikorostaa sitä. Jos Armanskin mukaisesti sijoitettaisiin kaikki valtion työläiset palkkatyötä tekevään keskiluokkaan, niin syntyisi luokka johon kuuluu asemaltaan ja tietoisuudeltaan täysin vastakkaisia ryhmiä. Syntyy luokka, jolla ei ole riittäviä yhteisiä intressejä. Johdetut tulot eivät ole riittävä kriteeri erottamaan sellaisia ryhmiä työväenluokasta, jotka sinne asemaltaan ja tietoisuudeltaan kuuluvat. Valtion työläisten tietoisuutta käsitellessään Armanski aivan oikein¹ korostaa yleisen intressin merkitystä valtion työläisten tietoisuuden määräytymisessä¹. Tietoisuuden muutoksen edellytyksiä entellään riittävän monipuolisesti, mutta Armanskin kuva porvarillisesta valtiosta on staattinen, hän ei erittele riittävästi valtioön liittyviä ristiriitaisuuksia ja näiden vaikutusta valtion työläisiin.

Valtion työläisiä käsittelevän artikkelinsa lopussa Carchedi arvioi Armanskin kontribuutiota. Hänen mielestään Armanskin tarkastelutaso on puutteellinen. Analyysi tapahtuu jakosuhteiden tasolla: valtion työläiset elävät johdetuista tuloista ja kuuluvat siksi keskiluokkaan. Carchedin mukaan tämä ei kuitenkaan ole syy, miksi *osa* valtion työläisistä on keskiluokkaa. He kuuluvat keskiluokkaan, koska he tuotantosuhteiden tasolla kantavat sekä globaalin pääoman että kollektiivisen työläisen funktioita. Armanski väittää, että valtion palkkatyöläisten intressit ovat ristiriidassa sekä työväenluokkaan että porvaristoon nähden. Carchedin mielestä väite on vähintäänkin riittämätön. Koska valtion työläiset kuuluvat joko porvaristoon, uuteen keskiluokkaan tai proletariaattiin, heidän intressinsä määräytyvät sen mukaan mihin yhteiskuntaluokkaan he lukeutuvat. (Carchedi 1975, 119).

Erik Olin Wright.

Amerikkalainen marxisti Erik Olin Wright esittää uuden, kiintoisan näkökulman nykkykapitalismin luokkasuhteiden tarkastelulle.⁸ Luokkarakenneanalyysissä Wright sijoittaa valtion työläiset asemiin, mitkä eivät suoraan määräydy vallitsevista tuotantosuhteista käsin. Muita tällaisia ryhmiä ovat esim. kotirouvat, opiskelijat ja eläkeläiset. Valtion työläiset eivät muodosta omaa erityistä kategoriaa, vaan ovat osa *poliittisten ja ideologisten apparaattien työläisiä*. (Wright 1978, 94–96).

Poliittisten ja ideologisten apparaattien työläisten analyysi tapahtuu *luokkaintressin* käsitteen avulla. Wrightilla luokkaintressi merkitsee luokan taloudellista, poliittista ja ideologista intressejä (Wright 1978, 95). Porvariston perusintressinä on estää työväenluokkaa ottamasta valtiovaltaa haltuunsa. Proletariaatin perusintressinä puolestaan on vallata valtiovalta.

Poliittisten ja ideologisten apparaattien byrokraattisten rakenteiden eri asemilla on erilainen suhde porvariston ja työväenluokan luokkaintresseihin. Apparaateissa sijaitsevat eri asemat voidaan luokitella seuraaviksi positioiksi: (1) Porvarilliset positiot. Niihin kuuluvat ne valtion työläiset, joilla on kontrollia valtion politiikan luomiseen ja ideologisten apparaattien ylläpitämän ideologian tuottamiseen. (2) Ristiriitaisesti määräytyneet positiot. Niihin lukeutuvat ne valtion työläiset, joille kuuluu valtiollisen politiikan ja ideologian toimeenpano. (3) Proletaariset positiot: sellaiset valtion työläisryhmät, joilla ei ole mitään kontrollia valtiollisen politiikan ja ideologian luomiseen tai toimeenpanoon.

Wright rinnastaa valtiollisen pääoman yksityiseen. Siten valtion työläisten analyysi noudattaa samoja periaatteita kuin pääoman palkkatyöläisten analyysikin.⁹ Tällaiseen käsittelytapaan liittyy eräitä vakavia ongelmia. Ensinnä valtion työläiset eroavat muista palkkatyöläisistä tulolähteensä ja valtion toimintaan liittyvien erityisintressiensä suhteen. Toiseksi valtion työläiset eriytyvät sisäisesti kantamiensa valtionfunktioiden mukaan. Kolmanneksi Wright intressikäsitteen määrittely on vähintään puutteellinen. Eikö proletariaatin intressinä ole ensisijaisesti pääomasuhteen kumoaminen? Mitä valtiolle tässä prosessissa tapahtuu on jo toinen kysymys⁴

2. KEITÄ OVAT VALTION TYÖLÄISET?

2.1. *Valtion työläiset ja yhteiskunnallinen jako.*

Suomessa on toistaiseksi tehty melko vähän valtion työläisiä koskevaa tutkimusta. Osaa valtion työläisistä, virkamieskuntaa on tutkittu runsaastikin, mutta valtion työläisiä kokonaisuutena tuskin lainkaan.¹⁰ Virkamiehiä käsitellessä tutkimuksille on ollut tyypillistä pidättäytyminen valtionhallinnon henkilöstön erilaiseen kuvailuun.¹ Kysymystä valtion työläisten luokka-asetmasta näissä tutkimuksissa ei ole problematisoitu¹

Suomalaiselle kapitalismille on ollut ominaista vahva valtio.¹¹ Suomessa valtio on toiminut aktiivisesti sekä poliittisen että taloudellisen tason sääntelyssä. Valtiollisella teollisuudella on ollut, ja on edelleen, merkittävä asema maan taloudessa. Vuoden 1978 lopussa työskenteli julkisella sektorilla 418 000 kokopäivätoimista ja yli 50 000 osa-aikaista työntekijää. Tämä on noin 23 % kaikista ammatissa toimineista (STV 1979, taulu 285). Valtion palveluksessa työskenteli 171 000 henkilöä. Toimialoitain julkisen sektorin työntekijät olivat jakautuneet seuraavasti:

Taulukko 1. Valtion työläisten jakautuminen eri toimialoille (%).

	valtio	koko julkinen sektori
Maa- ja metsätalous	0.8	1.0
Teollisuus	7.0	5.0
Rakennustoiminta	12.9	13.2
Liikenne	31.2	14.4
Kauppa	1.0	0.5
Yleinen hallinto ja maanpuolustus	35.8	17.7
Opetus	9.4	17.1
Terveydenhuolto	0.9	18.5
Muut palvelukset	1.0	12.6
Yhteensä	100.0	100.0
N	(171 000)	(418 000)

Lähde: STV 1979, taulu 285

Taulukosta voimme todeta, että valtion palveluksessa olevista yli kolmannes työskentelee valtion repressiivisessä koneistossa (yleinen hallinto- ja maanpuolustus). Toinen lähes yhtä suuri alue on yleiset materiaaliset tuotannon ehdot (rautatiet, tele, tienrakennus). Koko julkisella sektorilla suurimpia aloja ovat varsinainen hallinto ja työvoiman uusintamiseen liittyvät tehtävät. Viime vuosikymmenien aikana on valtion työläisten määrässä tapahtunut huomattavaa kasvua (ks. Talkkari 1979). Kaikkein voimakkaimmin ovat lisääntyneet ns. kollektiiviset valtiolliset palvelut (koulutus, terveydenhuolto jne.).

Erik Olin Wrightin teoreettinen skeema luo hyvät edellytykset erilaisten organisaatioiden sisäisten herrusrakenteiden tutkimiselle. Voidaan selvittää millainen organisaatioiden rakenne on, ketkä siinä tekevät päätöksiä, miten nämä päätökset syntyvät jne. Sen sijaan valtioapparaatin tutkimuksessa Wrightin empiirinen asetelma ei ole efektiivinen, koska valtiollisilla organisaatioilla on erityinen poliittisesti välittynyt muotonsa. Lisäksi päätökset, joita jokin valtion organisaatio tekee, vaikuttavat yhteiskuntaan ja sen agentteihin eri tavoin kuin esim. jonkin yksittäisen teollisuusyrityksen päätökset. Valtion työläisten sisäisen eriytymisen tutkimiseen aineisto antaa kuitenkin hyvät mahdollisuudet.

Viime vuosien tieteellisessä keskustelussa on ollut näkyvästi esillä kysymys työprosessien kontrollista ja kontrollitapojen muutoksesta.¹² Seuraavassa tarkastellaan eräitä valtion työläisten työhön liittyviä päätöksenteko- ja kontrollifunktioita ja niiden eriytymistä. Suurin osa valtion työläisistä on muodolliselta asemaltaan suoritustehtävissä (taulukko 2). Erilaisissa johto- ja asiantuntijatehtävissä toimii vain 16 %. Näistä 8 % on ylemmissä johtotehtä-

vissä, 6 % alemmissa johtotehtävissä ja 2.5 % asiantuntijatehtävissä. Ilman alaisia työskentelee 73 % valtion työläisistä. Alle viisi alaista on 10 %:lla ja yli viisi alaista 17 %:lla. Näin myös työnjohdolliset tehtävät ovat sangen keskittyneitä.

Taulukko 2. Valtion työläisten muodollinen asema organisaatiossa (%).

Ylempi johtaja	0.7
Toimintayksikön johtotehtävät	7.2
Alemmat johtotehtävät	3.4
Muut johtotehtävät	2.4
Linjaorganisaation ulkopuoliset asiantuntijatehtävät	2.4
Suoritustehtävät	83.8
<hr/>	
Yhteensä	99.9
N	(290)

Valtion työläisten päätöksentekomahdollisuuksia koskevaa kuvaa voidaan täsmentää katsomalla yksityiskohtaisemmin millaisia päätöksentekovalta- ja auktoriteettitehtäviä heillä on. Taulukko 3. osoittaa, että lähes puolella valtion työläisistä on joku asemaan liittyvä päätöksentekomahdollisuus. Vain 1/10 voi itse päättää jostakin olennaisesta koko organisaatiota koskevasta asiasta. Jäsenenä päättävässä ryhmässä on noin 20 %. Asemansa nojalla jonkin asian hyväksymistä voi ehdottaa 29 %. Runsaalla 50 %:lla ei ole lainkaan päätösvaltaa organisaation asioihin. Näistä 7 %:lla on jonkin asteen auktoriteettia mahdollisten alaisten työhön liittyvissä kysymyksissä.

Taulukko 3. Päätöksentekovalta ja auktoriteetti valtiontyöläisillä (%).

Voi päättää itse*	9.3
Jäsen päättävässä ryhmässä*	20.7
Voi ehdottaa asemansa* perusteella hyväksymistä	28.9
Sanktioauk toriteetti**	3.4
Tehtäväauk toriteetti***	2.4
<hr/>	
N	(290)

* Kyse on jotakin *koko* työpaikkaa koskevan asian päättämisestä tai hyväksynnän esittämisestä virallisen asemansa nojalla

** Ryhmässä on kyse henkilöistä, joilla ei ole päätösvaltaa em. mielessä, mutta joilla on vaikutusvaltaa alaisten palkka-, ylennys- tai kurinpitoasioissa

*** Vastuu (auk toriteetti) koskee vain työprosessin järjestämistä, ei työkuria

Tutkimusaineiston valtion työläisistä oli naisia 59 %. Tässä ei ole mahdollista käsitellä miesten ja naisten asemassa olevia eroja tarkemmin. Blomin

(Blom 1982a) tulosten perusteella voidaan kuitenkin tehdä joitain naisten asemaa koskevia johtopäätöksiä. Naiset sijoittuvat miehiä huomattavasti useammin suoritustehtäviin. Naisilla on selvästi miehiä vähemmän päätöksentekovaltaa. Naiset ovat miehiä huomattavasti harvemmin työnjohdollisissa tehtävissä ja heidän mahdollisuutensa uralla kohoamiseen ovat huonommat kuin miehillä.

Noin puolella valtion työläisistä kokonaiskoulutus on alle 9 vuotta. 10–12 vuotta koulutusta on saanut 33 % ja yli 12 vuotta noin 27 %. Lähes kolmannes valtion työläisistä ei ole saanut lainkaan ammattikoulutusta. Kaksi vuotinen tai sitä lyhyempi ammattikoulutus on 37 %:lla. Yli neljä vuotta kestänyt ammattikoulutus on vain 12 %:lla.

Tarkasteltaessa valtion työläisten sosiaalista lähtöasemaa, on pidettävä mielessä Suomessa tapahtunut poikkeuksellisen voimakas taloudellinen rakennemuutos. Siitä on ollut seurauksena, että huomattava osa nykyisistä valtion työläisistä on lähtöisin muualta kuin palkkatyöläisistä.

Taulukko 4. Valtion työläisten ja kaikkien palkkatyöläisten sosiaalinen lähtöasema (%).*

	valtion työläiset	kaikki palkkatyöläiset
Ei tietoa	3.0	2.2
Pientyönantajat ja porvaristo	4.8	3.7
Pikkuporvaristo	5.6	6.7
Suurtilalliset ja ylemmät keskitalonpojat	7.6	3.8
Alemmat keskitalonpojat	10.4	11.2
Pientalonpojat	17.2	16.9
Johtavat palkkatyöläiset	17.6	15.3
Suoritustehtävissä olevat palkkatyöläiset	32.8	40.2
Yhteensä	100.0	100.0
N	(290)	(790)

- * Pikkuporvaristo = yrittäjät, joilla enintään 1 palkattu työntekijä. Suurtilalliset ja ylemmät keskitalonpojat = tilan pelto pinta-ala on yli 20 ha.
 Alemmat keskitalonpojat = peltopinta-ala 10–20 ha.
 Pientalonpoikiin on laskettu maatalouden puoliproletariaatti ja peltopinta-alaltaan tuntemattomat maatilat.
 Johtavan palkkatyöläisen kriteerinä on työnjohdollinen asema.
 Huoltaja on henkilö, joka pääasiassa huolehti vastaajan toimeentulosta kun tämä oli 16-vuotias.

Taulukosta 4. voidaan havaita, että noin puolet valtion työläisistä on lähtöisin muualta kuin palkkatyöläiskodeista. Noin 10 %:lla on taustanaan porvarilliset tai perinteiset pikkuporvariston olosuhteet. Talonpoikaistosta on lähtöisin noin 35 % nykyisistä valtion työläisistä. Puolet on lähtöisin palkkatyöläiskodeista ja näistä enemmistö, 33 %, on sellaisia joissa huoltaja on toiminut

suoritustehtävissä. Johtopäätöksenä edellisestä voidaan todeta, että valtion työläisystradiotiolla ei tähän asti ole vielä ollut jatkuvuutta suomalaisessa yhteiskunnassa.

Kun valtion työläisten sosiaalista lähtöasemaa verrataan kaikkiin palkkatyöläisiin havaitaan, että sosiaalinen lähtöasema vaihtelee eri palkkatyöläisryhmillä. Valtion työläiset ovat muita enemmän lähtöisin porvaristosta ja pikkuporvaristosta. Niin ikään valtion työläiset ovat muita palkkatyöläisiä useammin lähtöisin vauraimmista talonpoikaiston kerroksista. Prosentuaalisesti merkittävin ero on, että kaikista palkkatyöläisistä noin 40 % on lähtöisin suoritustehtävätason palkkatyöläisistä, valtion työläisistä vain n. 33 %.

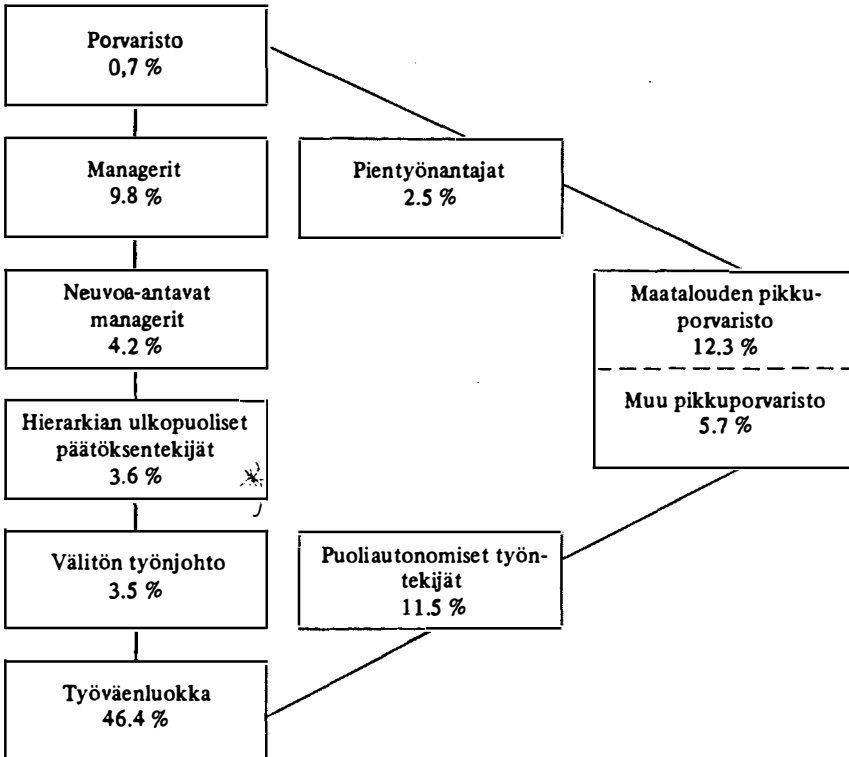
2.2. Valtion työläisten luokka-asema

Seuraavassa tarkastelussa, joka liittyy Erik Olin Wrightin luokkarakennekonseptioon käsitellään valtion työläisten luokka-aseman eräitä piirteitä. Wrightin ajattelussa on kaksi yleistä lähtökohtaa: (1) Kapitalistisen yhteiskunnan perusluokkien, porvariston ja työväenluokan, sekä näiden ja pikkuporvariston väliin sijoittuu sellaisia luokkaryhmiä, joiden asema tuotantosuhteiden kokonaisuudessa on ristiriitainen. (2) Ristiriitaiset luokka-asetat huomioimalla voidaan arvioida eri luokkien, ennen kaikkea työväenluokan, kehityspotentiaalia ja työväenluokasta eriasteisesti eroavien, luokka-asetaltaan objektiivisesti ristiriitaisen luokkaryhmien määrällistä kehitystä. (Wright 1978, 61–69). Voidaan myös todeta, että tällainen luokkarakennetarkastelu on hyödyllinen jatkettaessa analyysiä eri luokkaryhmien tilanteen rakenteistumisen, organisoitumisen ja tietoisuuden erojen yhtäläisyyksien tarkasteluun.

Valtion työläisten aseman analyysin lähtökohtana on ensin tarkasteltava Suomen luokkarakennetta yleensä. Kuviossa 1. on esitetty Wrightin luokkarakennetypologian mukainen kuvaus Suomen luokkarakenteesta. Muihin kehittyneisiin kapitalistisiin maihin verrattuna Suomen erityispiirteitä on pikkuporvariston edelleen sängen merkittävä osuus. Toinen esim. USA:sta poikkeava tekijä on välittömän työnjohdon vähäinen määrä muihin manageriryhmiin verrattuna. Työväenluokka on määrällisesti yhtä suuri kuin USA:ssa. (Suomen luokkarakenteen erityispiirteistä tarkemmin Blom 1982b).

Kuvaa Suomen luokkarakenteesta voidaan täsmentää tarkastelemalla millainen luokkajako vallitsee talouden eri sektoreilla. Taulukosta 5. näkyy, että luokkajako on kaikkein selvimmin polarisoitunut varsinaisessa tuotannossa. Teollisuudessa on työväenluokkaa noin 68 %. Semi-autonomisia työntekijöitä on eniten työvoiman uusintamiseen liittyvissä tehtävissä. Yllättävä havainto on, että välittömän työnjohdon asemia on suhteellisesti eniten valtion repres-

Kuvio 1. Wrightin luokkarakennetyypologian mukainen kuvaus Suomen luokkarakenteesta 1981. (N = 998)

Porvaristo: Ryhmä, jolla on (yrityksen omistajana tai osaomistajana) yli 10 palkattua työntekijää ja kontrolli yrityksen investointeihin, fyysisen pääoman käyttöön sekä toisten työvoimaan.

Managerit: Ryhmä, jolla on koko yritystä tai organisaatiota koskevaa jonkin asian päättävältä (mukaan lukien asian hyväksymiseksi esittämistä).

Neuvoo-antavat managerit: Ryhmä, jolla on asemansa nojalla neuvoo-antavaa valtaa jonkin koko yritystä tai organisaatiota koskevan asian suhteen.

Hierarkian ulkopuoliset päätöksentekijät: Ryhmä, jolla on koko yritystä tai organisaatiota koskevaa jonkin asian päättävältä (mukaanlukien asian hyväksymiseksi esittämistä), mutta ei alaisia.

Välitön työnjohto: Ryhmä, jolla ei minkäänlaista päättävältä koko yritystä tai organisaatiota koskevia asioissa, mutta jolla on vaikutusvaltaa alaisen palkkaus-, ylennys- ja kurinpitoasioissa.

Työväenluokka: Ryhmä, jolla ei ole kontrollia yrityksen (tai organisaation) investointeihin, fyysisen pääoman käyttöön tai toisten työvoiman käyttöön.

Puoliautonominiset työntekijät: Ryhmä, joka on muuten samanlainen kuin työväenluokka, mutta jolla on selvää päättävältä oman työprosessinsa suhteen.

Pientyönantajat: Ryhmä, jolla on (yrityksen omistajana tai osaomistajana) 2–10 palkattua työntekijää sekä kontrollia yrityksen investointeihin, fyysisen pääoman käyttöön sekä toisten työvoimaan.

Pikkuporvaristo: Ryhmä, jolla korkeintaan yksi palkattu työntekijä ja kontrollia (vähäisiin) investointeihin ja fyysisen pääomaan, mutta ei toisten työvoimaan.

siivisessä koneistossa. Tämä johtunee ennen kaikkea valtion hallintokoneiston byrokraattisesta muodosta. Erilaisia manageri-asemia on niin ikään eniten hallinnon ja työvoiman uusintamisen tehtävissä.

Taulukko 5. Teollisuuden, pääomakierron ja valtionhallinnon sekä reproductiosektorin palkkatyöläisten luokkaryhmäjako (%).*

	Teollisuus	Kierto	Hallinto	Reproduktio
Managerit	8.7	15.8	11.5	18.0
Neuvoa-antavat managerit	7.3	11.4	13.5	13.1
Välitön työnjohto	4.6	6.5	11.5	6.8
Managerit ja työnjohto yhteensä	20.6	33.7	36.5	37.9
Semiautonomiset työntekijät	10.9	8.6	11.5	21.8
Työväenluokka	68.5	57.6	51.9	40.3
N	(368)	(139)	(52)	(206)

* Teollisuuden toimialaan on laskettu varsinainen teollisuus, kaivos- ja rakennustoiminta ja henkilöliikenne. Kierto käsittää tavara- ja rahapääoman työläiset. Hallintoon sisältyy valtion repressiivisten tehtävien toimialue (mukaan lukien yleinen hallinto). Reproduktio käsittää työvoiman uusintamiseen liittyvien valtiollisten palvelujen lisäksi yleisten tuotantoehtojen tuottamisen toimialueen (ts. liikenneverkon, energiahuollon yms. ylläpidon). Taulukosta puuttuu 25 toimialan mukaan luokittelematonta tapausta.

Taulukko 6. Valtion työläisten luokka-asema sukupuolittain (%).

	Naiset	Miehet	Yhteensä
Managerit	12	27	17
Neuvoa-antavat managerit	7	16	10
Välitön työnjohto	4	9	6
Semi-autonomiset työntekijät	22	17	20
Työväenluokka	54	31	46
Yhteensä	100	100	100
N	(172)	(118)	(290)

Kun valtion työläisten luokkajakoa tarkastellaan sukupuolittain havaitaan, että naiset kuuluvat noin 75 %sti ryhmiin, joilla ei ole mitään kontrollia organisaation toiminnan kannalta oleellisiin seikkoihin. Miehistä tällaisiin ryhmiin kuuluu alle 50 %. Miehistä 27 % lukeutuu varsinaisiin managereihin ja naisista 12 %. Semi-autonomisia työntekijöitä on naisissa jonkin verran enemmän kuin miehissä. Sen sijaan suoritustason tehtävissä, joissa ei ole mitään päätösvaltaa edes oman työprosessin suhteen naisia on selvästi enemmän kuin mie-

hiä. Tällaisissa asemissa olevista 66 % on naisia. Semi-autonomisista työntekijöistä valtiolla naisia on 69 % ja managereista vain noin 40 %.

Taulukkojen 5. ja 6. perusteella voidaan todeta, että valtion työläisistä 46 % sijoittuu päätöksenteko- ja kontrollimahdollisuuksiensa suhteen työväenluokkaa vastaaviin asemiin. Semi-autonomisia työntekijöitä on 20 %, ja loput 34 % ovat erilaisissa manageriaalisissa asemissa.

Taulukko 7. Valtion työläisten luokka-asema Suomessa, Ruotsissa ja USA:ssa (%).

	Suomi	USA	Ruotsi
Managerit	17	15	11
Neuvoa-antavat managerit	10	4	5
Välitön työnjohto	6	14	9
Semi-autonomiset työntekijät	20	20	26
Työväenluokka	46	48	49
Yhteensä	100	100	100
N	(290)	(266)	(557)

Eri kapitalistisissa maissa ilmenee melko huomattavia eroja valtio apparaatin sisäisessä hierarkiassa. Kun verrataan valtion työläisten luokka-asemia Suomessa, Ruotsissa ja USA:ssa (taulukko 7.) havaitaan, että Suomessa on näistä kolmesta maasta suhteellisesti eniten manageriaalisissa tehtävissä toimivia. Välitöntä työnjohtoa esiintyy eniten USA:ssa. Puoli-itsenäisiä työntekijöitä on eniten Ruotsissa, myös työväenluokkaan kuuluvia on eniten Ruotsissa.

Tarkasteltaessa miten valtion työläiset sijoittuvat luokkarakenteeseen havaitaan, että erilaisissa manageriaalisissa tehtävissä toimii n. 34 % kaikista valtion työläisistä. Työväenluokkaan sijoittuu 46 % ja semi-autonomisiin työntekijöihin 20 %. Wrightin asetelmassa semi-autonomisiin palkkatyöntekijöihin sijoittuu suuri osa erilaisista sivistyneistötehtävistä. Tähän ryhmään luetaan mm. suuri osa opettajia, terveydenhuollon henkilökuntaa jne.

Valtion työläisten luokka-asemaa voidaan tarkastella myös toisten lähestymistapojen pohjalta. Poulantzasin käyttämien kriteerien mukaan Suomen valtion työläisistä sijoittuisi porvaristoon noin 9 % ja loput 91 % uuteen pikkuporvaristoon. Carchedin jaottelun mukaisesti kapitalistisiin valtion toimintoihin (CSA) lukeutuu 42 % ja ei-kapitalistisiin 58 % valtion työläisistä. Projekt Klassenanalysen mukainen valtion työläisten sisäinen eriytyminen ilmenee taulukosta 8.

Taulukosta voidaan havaita, että työn kapitalistisesta luonteesta johtuvat valtion funktiot ovat määrällisesti pienin osa, sinne sijoittuu 16 % valtion

työläisistä. Työvoiman uusintamisesta huolehtivissa tehtävissä toimii 61 %, ja talousyrityksissä sekä kollektiivisissa yhteisöpalveluissa työskentelee 24 % valtion työläisistä.

Taulukko 8. Valtion työläisten sisäinen eriytyminen PKA:n mukaan (N = 290).

A. Valtion funktiot joiden alkuperä on työn kapitalistisessa muodossa		
1. Sisäinen hallinto	8	
2. Finanssihallinto	3	
3. Puolustuslaitos	3	
4. Julkinen turvallisuus	2	
5. Oikeuslaitos	—	16 %
B. Valtion funktiot joiden alkuperä on työn kapitalistisessa muodossa ja työn yhteiskunnallisessa potenssissa		
6. Koulutus	12	
7. Tiede ja kulttuuri	8	
8. Terveystieteet	22	
9. Sosiaaliturva	17	
10. Radio ja tv	1	
11. Muut	1	61 %
C. Valtion funktiot joiden alkuperä on työn yhteiskunnallisessa luonteessa		
12. Kunnalliset yhteisöpalvelut	5	
13. Talousyritykset	13	
14. Muut	6	24 %

2.3. Piirteitä valtion työläisten tietoisuudesta

Yleisesti korostetaan, että valtion työläisten tietoisuus määräytyy pääosin samalla tavoin kuin pääoman palkkatyöläisilläkin, mutta sen lisäksi valtion työläisten tietoisuutta määrittää yleisen intressin kantaminen. Lisäksi valtion työläisten erityinen asema ja siihen liittyvät oikeudet vaikuttavat tietoisuuteen. On tunnettua, että survey-aineiston avulla on vaikeaa tarkastella yhteiskunnalliseen tietoisuuteen liittyviä kysymyksiä. Joitakin näkökohtia voidaan kuitenkin esittää.

Tutkimusaineiston valossa valtion työläisten ja kaikkien palkkatyöläisten välillä ei ole havaittavissa merkittäviä eroja sellaisten seikkojen suhteen kuin ammatillinen järjestäytyneisyys tai perustelut sille miksi kuuluu ammattiyhdistykseen. Valtion työläisistä ammattiyhdistyksiin kuuluu 87 % ja kaikista palkkatyöläisistä 79 %. Valtion työläisistä 76 %:n mielestä kuuluminen ammattiyhdistykseen on kaikkien työntekijöiden velvollisuus, kaikista palkkatyöläisistä tätä mieltä oli 70 %.

Valtion työläisten poliittinen asennoituminen poikkeaa jonkin verran kai- kista palkkatyöläisistä.¹⁵ SKDL:n kannattajia on valtion työläisissä selvästi vähemmän kuin kaikissa palkkatyöntekijöissä: valtion työläisissä 8 % kaikissa palkkatyöläisissä noin 17 %. Sosialidemokraattien kannatus on jokseenkin yhtä suurta sekä valtion työläisten että kaikkien palkkatyöläisten keskuudes- sa, molemmissa noin 25 %. Kokoomuksen kannatus on valtion työläisten kes- kuudessa suurempaa kuin kaikkien palkkatyöläisten. Valtion työläisistä ko- koomusta kannattaa 18 % ja kaikista palkkatyöläisistä 14 %. Myös keskiryh- mien kannatus on valtion työläisten parissa (12 %) suurempaa kuin koko palkkatyöläisaineistossa (10 %).

Kaikkein selvimmin valtion työläiset eroavat muista palkkatyöläisistä omaan työhön liittyvissä asenteissa. Valtion työläiset kokevat työnsä mie- lekkäämpänä ja tärkeämpänä kuin palkkatyöläiset yleensä. Nykyisen työn valinnan perusteluna pidetään pikemmin työn sisältöä kuin siitä maksettavaa palkkaa. Kaikista palkkatyöläisistä 16 % on sitä mieltä, että palkka on tärkein peruste nykyisen työn valitsemiselle, valtion työläisistä näin ajatteli vain 6 %. Kaikista palkkatyöläisistä 50 %:n mielestä työ oli tärkeämpi kuin palkka, val- tion työläisistä 63 % piti työn sisältöä siitä maksettavaa palkkaa tärkeämpänä.

Tutkimusaineisto ei mahdollista valtion työläisten tietoisuutta määrittä- vien tekijöiden yksityiskohtaista analyysiä. Sellaiset tärkeät kysymykset kuin illuusio valtiosta luokkien yläpuolisena voimana tai työhön liittyvät ristirii- taiset tekijät jäävät käsittelyn ulkopuolelle. Tällaisten asioiden selvittäminen edellyttäisi toisenlaista aineistoa.

Kun ajatellaan työelämässä tapahtuvia muutoksia ja niiden suhdetta eri- laisiin palkkatyöläisryhmiin, on syytä todeta, että julkinen sektori on toistai- seksi kokenut hyvin vähän uusimman teknologian tuomia teknis-organisato- risia muutoksia. Vaikka valtion työläiset työskentelevät sängen byrokraat- tisesti organisoidussa työympäristössä heidän työhönsä voidaan silti ajatella liittyvän enemmän yksilöllistä vapautta kuin yksityisen pääoman palveluk- sessa. Mitä merkitystä työn autonomisuudella on työläisen tietoisuudelle, on yksi tärkeä 'Vertailevan luokkarakenne- ja luokkatietoisuusprojektin' kysy- myksenasetteluja, joihin tulevissa analyyseissa pyritään etsimään ratkaisua.

3. PÄÄTELMIÄ

Valtion työläisten luokka-asemasta ja tietoisuudesta on olemassa toisistaan eroavia teoreettisia kantoja. Erimielisyyksien taustalla on selvästi erilainen käsitys poliittisen taloustieteen kriittistä ja sen ja historiallisen materialismin välisistä suhteista. Luokka-analyysin kannalta ei kuitenkaan ole tärkeintä se

mihin luokkaan tai kerrostumaan valtion työläiset sijoitetaan. Tärkeämpää on selvittää mitkä tekijät määräävät valtion työläisten asemaa ja tietoisuutta ja tätä kautta pohtia heidän suhdettaan yhtäältä valtioon ja toisaalta sosiaalisiin luokkiin.

Valtion työläisten analyysissä tulee huomioida kansalaisyhteiskunnan ja valtion välinen rakenteellinen eriytyminen ja valtion taloudellinen ja poliittinen riippuvuus pääoman akkumulaatioista. Valtion työläisille on yhteistä muiden palkkatyöläisten kanssa se, että he uusintavat työvoimansa työpalkan kautta. Valtion työläisillä on kuitenkin erityinen työpalkkamuoto, jonka ehtoja koskee poliittinen välitys. Valtion työläiset ovat sisäisesti voimakkaasti eriytyneitä, yli 80 % valtion työläisistä toimii suoritustason tehtävissä. Työväenluokkaan rinnastettava asema on noin puolella ja erilaisissa manageriaalisissa asemassa toimii noin kolmannes valtion työläisistä. Kaikista palkkatyöläisistä manageriaalisessa asemassa on noin 25 %. Myös semi-autonomisia työntekijöitä on valtion työläisissä kaikkia palkkatyöläisiä runsaammin.

Valtiollisessa työssä ei voida puhua sellaisesta teknisestä tuotantotavasta, joka vallitsee esim. teollisuudessa. Tietenkin sellaiset työt, jotka ovat suoraan rinnastettavissa konttorityöhön ovat samanlaisen rationalisointiprosessin alaisia kuin yksityisen pääoman vastaavat tehtävät. Yleisesti voidaan kuitenkin sanoa, että valtiollinen työ ei ole yhtä alistettua kuin teollinen työ (reaalisubsumption vaiheessa). Valtion työläisten työhön liittyy edelleen enemmän vapautta päättää omaan työhön liittyvistä tekijöistä kuin muilla palkkatyöläisillä.

Valtion työläisten intressinä on, että yksityisen pääoman akkumulaatiosta mahdollisimman suuri osa tulee valtiollisen uusjaon piiriin. Näin kysymys sosiaalisesta kumppanuudesta asettuu valtion työläisillä toisella tavoin kuin yksityisen pääoman työläisillä. Yksityisen pääoman työläisten kohdalla sosiaalinen kumppanuus liittyy aina yritysکوhtaisiin toimintaedellytyksiin. On selvää, että valtion työläisten intressit eivät pelkisty vain ns. »yleiseen intressiin», vaan kullekin toimialalle liittyy omia erityisintressejä, joiden puolesta toimitaan ja jotka vaikuttavat tietoisuuden sisältöön.

Valtion työläiset edustavat erityistä valtiorippuvuuden muotoa. Heille valtiollisuudella on aivan oma spesifi merkitys. Viime vuosikymmenien aikana on kaikkialla porvarillisessa yhteiskunnassa tapahtunut merkittävää valtiollistumista. Työvoiman ulkopuolinen väestönosa on kasvanut suhteessa ammattisa toimivaan väestöön. Työttömien, opiskelijoiden ja eläkeläisten asema on tietyssä merkityksessä sama kuin valtion työläisten, koska myös he saavat toimeentulonsa yleisestä yhteiskunnallisesta revenuusta. Porvariston, pikku-porvariston ja talonpoikaiston suhteen on huomattava, että he ovat erilaisten laina- ja tukimuotojen kautta myös riippuvaisia valtiosta. Se millainen vaiku-

tus valtiolla on näiden ryhmien asemaan ja tietoisuuteen on tärkeä konkreettisen tutkimuksen tehtävä.

VIITTEET

- 1 IMSF:n luokka-analyysi on ilmestynyt kolmena niteenä: *Klassen und Sozialstruktur der BRD 1950–1970 I–III*, Verlag Marxistische Blätter 1975. Ensimmäinen nide keskittyy luokkarakenneteorian ongelmiin.
- 2 Porvaristoon IMSF lukee varsinaisten kapitalistien (työnantajat, finanssioligarkia) ohella myös yritysten ja valtion huippujohtajat (mt 127–132). Työväenluokkaan puolestaan kuuluvat ne palkkatyöläiset joiden työvoiman tavaraluonne on täysin kehkeytnyt (mt 99–101).
- 3 PKA:n teoreettisista lähtökohdista tarkemmin: PKA, *Materialen zur Klassenstruktur der BRD, Erster Teil – Theoretische Grundlagen und Kritiken*, Berlin (West) 1973 ja Joachim Bischoff (toim.): *Die Klassenstruktur der Bundesrepublik Deutschland*. VSA 1976.
- 4 PKA:n tutkimuksessa on myös laaja porvarillinen valtion analyysi, jossa pohditaan valtion olemusta ja funktioita, ks. Bischoff 1976, 95–104.
- 5 PKA:n tietoisuusanalyyseistä myös Bierbaum (toim.): *Ende der Illusionen*, EVA 1977.
- 6 Aiheesta tarkemmin, Carchedi: *The Economic Identification of State Employees*. *Social Praxis* 1975, VOL 3/1–2.
- 7 Yhteiskunnan perusluokkien määrittämisestä Carchedilla, ks. Carchedi: *On the Economic Identification of the New Middle Class*. *Economy and Society* 1975, VOL 4/1.
- 8 Wrightin luokkarakenneteorian lähtökohdista ja perusteista tarkemmin, Wright: *Class Crisis and the State*, NLB 1978.
- 9 Uusimmissa teksteissään Wright tekee erottelun valtiolliseen ja yksityiseen tuotantoon. Valtion toiminta puolestaan jakaantuu sisäisesti taloudelliseen ja poliittiseen. Valtion työläisten analyysi tapahtuu sen mukaan millä valtion toiminta-alueella he työskentelevät. Wright (et alia) 1982.
- 10 Virkamiehiä käsitelleistä tutkimuksista ks. esim. Antti Talkkari: *Valtionhallinnon henkilöstön määrällinen ja rakenteellinen muutos itsenäisyyden aikana Suomessa*, Tampereen yliopisto, julkishallinnon julkaisuja 3/1979. Tai Väinö Luoma: *Valtion virkamiesten järjestäytyminen Suomessa I–II*, Turku 1962.
- 11 Suomalaisen kapitalismin kehityspiirteistä, ks. Pekka Kosonen: *Yhteiskunnallisen työnjaon muutos ja pääoman uusintaminen*, Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 219/1981 tai *Tandem: Demokratian rajat ja rakenteet*, Juva 1977.
- 12 Tästä keskustelusta lähemmin, esim. Stephen Hill: *Competition and Control at Work*, Heineman 1981.
- 13 Porvaristoon on luettu ne, jotka voivat yksin päättää jostakin organisaatiota oleellisesti koskevasta asiasta. Oleelliset asiat liittyvät organisaation pääoman, tuotantovälineiden tai työvoiman käyttöön.
- 14 CSA:han on luettu valtionyritykset ja liikelaitokset sekä yleinen hallinto ja turvallisuuspalvelut.
- 15 Puoluekantaa koskevat tiedot perustuvat haastattelulomakkeen kysymykseen »Mitä puoluetta äänestäisitte, jos nyt olisi eduskuntavaalit» suoriin jakaumiin.

LÄHTEET

- Andersen, J.: Mellemlagene i Danmark. Forlaget Politica 1979.
- Armanski, G.: Staatliche Lohnarbeiter im Kapitalismus. Probleme des Klassenkampfes 16.
- Bierbaum, C. (toim): Ende der Illusionen. EVA 1977.
- Bischoff, J.: Die Klassenstruktur der Bundesrepublik Deutschland. VSA 1976.
- Bislev, S.: De statsanställda mellansiktens handlingsmöjligheter. Häften för kritiska studier 6/1981.
- Blom, R.: Keitä ovat toimihenkilöt? Kommunisti 5/1982(a).
- Blom, R.: Vertaileva yleiskuva Suomen luokkarakenteesta. Sosiologia 3/1982(b).
- Carchedi, G.: The Economic Identification of the State Employees. Social Praxis 1975, Vol 4/1.
- Carchedi, G.: On the Economic Identification of the New Middle Class. Economy and Society. Vol. 4/1.
- Hill, S.: Competition and Control at Work. Heineman 1981.
- IMSF: Klassen und Sozialstruktur der BRD I, Verlag Marxistische Blätter 1975.
- Kontext: Reformismen, socialdemokratiet og det nye venstre. Kontext 36/37.
- Kosonen, P.: Yhteiskunnallisen työnjaon muutos ja pääoman uusintaminen. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 219/1981.
- Luoma, V.: Valtion virkamiesten järjestäytyminen Suomessa I-II. Turku 1962.
- PKA: Materialien zur Klassenstruktur der BRD. Erster Teil – Theoretische Grundlagen und Kritiken. Berlin (West) 1973.
- Poulantzas, N.: Classes in Contemporary Capitalism. NLB 1975.
- Suomen tilastollinen vuosikirja 1979. Tilastokeskus 1980.
- Talkkari, A.: Valtionhallinnon henkilöstön määrällinen ja rakenteellinen muutos itsenäisyyden aikana Suomessa. Tampereen yliopisto, Julkishallinnon julkaisuja 3/1979.
- Wright, E.O.: Class Crisis and the State. NLB 1978.
- Wright, E.O.: Comparative project on class structure and class consciousness – An overview. Working paper series of the comparative project on class structure and class consciousness 1/1982. Department of sociology. University of Wisconsin. Madison.
- Wright, E.O., Costello, C., Hachen, D., Sprague, J.: The American Class Structure. Sarja kuten edellä, no 3/1982.